

נחלת יעקב יהושע

ערי"פ שח"ל בשב"ק תשפ"ה | שנה יג גליון תרנה

**כמה שנים עוברים
משבת ערב פסח אחת לשניה
בדברי הירושלמי 'אי אפשר לשני שביעיות שיחול יד להיות בשבת'**

**אליהו הנביא יבוא בשבת ערב פסח אחר סוף זמן אכילת חמץ
אין אומרים 'הודו' בערב שבת שחל בו יום טוב, ואפילו בשביעי של פסח
טעמים לאמירת 'הודו' בכל ערב שבת**

בשבת, שכחו ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לאו.
אמרו: כלום יש אדם שיודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו.
אמרו להם: אדם אחד יש שעלה מבבל והלל הבבלי שמו, ששימש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון, ויודע אם פסח דוחה את השבת אם לאו.
שלחו וקראו לו, אמרו לו: כלום אתה יודע אם הפסח דוחה את השבת אם לאו.
אמר להם: וכי פסח אחד יש לנו בשנה שדוחה את השבת, והלא הרבה יותר ממאתים³ פסחים יש לנו בשנה שדוחין את השבת.

וממשיך: ובודאי דרך אחד מהם היה נשיא, אבל הלכה זו כשנשאלה, נתעלמה מכולם, וקל להבין.
³ כלומר, יותר ממאתים קרבנות יש שדוחין שבת בשנה, חמשים שבתות השנה, בכל שבת ושבת ארבעה כבשים שנים לתמידים ושנים למוספין הרי מאתיים. לבד שבת שבתוך פסח ובתוך החג, שקריבין בהן מוספי היום שבעת טלאים בפסח וארבעה עשר לחג, רש"י.

אי אפשר לשני שביעיות

במשנה בפסחים ריש פרק אלו עוברין (פרק ו משנה א) תנן:
אלו דברים בפסח דוחין את השבת, שחיתתו וזריקת דמו ומיחוי קרביו והקטר חלביו, אבל צלייתו והדחת קרביו אינן דוחין. הרכבו והבאתו חוץ לתחום וחתרכת יבלתו אינן דוחין, רבי אליעזר אומר דוחין.

בגמרא (סו, א):
תנו רבנן, **הלכה זו^א נתעלמה מבני בתירא²,** פעם אחת חל ארבעה עשר להיות

^א שפסח דוחה שבת, רש"י.

² נשיאים היו, רש"י.

ובמהרש"א: ג' היו בני בתירא, והם כולם תלמידי חכמים, נזכרו בעדיות בשמם, רבי יהושע ורבי שמעון ורבי יהודה.

[מה שכתב שזכרו בעדיות, במשנה שם (ה, א) נזכרו רבי יהושע בן בתירא, ורבי שמעון בן בתירא. ובהמשך (משנה ג) נזכר רבי יהודה בן בתירא].

ומוספי שבתות. מאן דאמר ג' מאות,
תמידין ומוספי שבתות של ימים טובים
ושל ראשי חדשים ושל מועדות.

ובהמשך הקשו בירושלמי:
אמר רבי אבון, והלא אי אפשר לשני
שביעית שיחול י"ד להיות בשבת. ולמה
נתעלמה הלכה מהן כדי ליתן גדולה
להלל^ה.

וכתב ב'קרבן העדה':
הכי גרסינן, והלא אי אפשר לשני שבועות
שלא חל ארבעה עשר להיות בשבת.

והכי פירושו, והלא אי אפשר לב'
שמיטות, שהן יד שנה, שלא יחול בהן ערב
פסח בשבת.

וכיון שזמן קצר הוא, אין נעלם ונשכח
מכל ישראל דין זה דפסח דוחה שבת.

ומשני, כדי ליתן גדולה להלל, שיודע מה
שלא ידעו כלם, ויהיה נשיא בישראל.

...

ואין הכי נמי דאם אירעו בסוכות שני שבתות
דהיינו ראשון ושמיני לא היו יודעים שידחה
גם השמיני שבת.

^ד כדרך שהנשיא עושה, רש"י.

^ה ה'פני יהושע' בפסחים (סו, א) ביאר הקושיא
בזה הלשון:

ובירושלמי הקשה עוד, מתיב רבי אבין והלא
אי אפשר לשני שביעיות שחל פסח בשבת,
ופירושו, ואם כן היאך שכחו ולא ידעו, דהא
בימי בני בתירא והלל היה הרבה יותר
ממאתים שנה אחר בנין בית שני, והיאך שייך
לומר שכל הדור ההוא שכחו בדבר דשכיח
כולי האי, ונעשה בפרהסיא ובכנופיא
בפירסום גדול, ולא שייך שכחה בכהאי גוונא.
דאי איתא דבי"ד שחל להיות בשבת לא היו
מביאין פסח כלל, מידכר דכירו הוי לה.

אמרו לו: מנין לך.

אמר להם: נאמר 'מועדו' בפסח (בהעלותך
ט, ב), ונאמר 'מועדו' בתמיד (פינחס כח, ב),
מה 'מועדו' האמור בתמיד דוחה את
השבת, אף 'מועדו' האמור בפסח דוחה
את השבת.

ועוד, קל וחומר הוא, ומה תמיד שאין
ענוש כרת דוחה את השבת, פסח שענוש
כרת אינו דין שדוחה את השבת.

מיד, הושיבוהו בראש, ומינוהו נשיא
עליהם. והיה דורש^ד כל היום כולו
בהלכות הפסח...

וכעין זה אמרו בירושלמי (ו, א).
ומה שאמר הלל, הרבה יותר ממאתים
פסחים יש לנו בשנה שדוחין את השבת.
בירושלמי:

אמר להן: וכי אין לנו אלא פסח אחד
בלבד דוחה את השבת בכל שנה, והלא
כמה פסחים ידחו את השבת בכל שנה.

אית תניי תני מאה, אית תניי תני מאתים,
אית תניי תני ג' מאות. מאן דאמר מאה,
תמידין. מאן דאמר מאתים, תמידין

וראה בהמשך, מהירושלמי, מאה מאתיים או
ג מאות.

ובצל"ח הקשה על רש"י:

רש"י ד"ה [וכי פסח וכו'] והלא יותר ממאתים
וכו'. לבד שבת שבתוך הפסח ובתוך החג וכו'.
השמיט רש"י עצרת וראש השנה שאם חלו
בשבת, ומלבד הטעם הפשוט, דרש"י לא נקט
רק מה שבכל שנה ושנה בודאי כן הוא, אבל
עצרת וראש השנה אטו בכל שנה מקלע ראש
השנה ועצרת בשבת.

ואמנם לפי דברינו למעלה (ד"ה תנו רבנן) בלאו
הכי ניחא, דבני בתירה שלא ידעו לדרוש
'במועדו', אם כן עצרת וראש השנה גופיהו
לא ידעו שיהיה מוספין דידיהו דוחים שבת.
דאין ללמדם מפסח וסוכות, דשאני הני דאי
אפשר לדחות זמנם הקבוע, דעל כרחק אי
אפשר להם בלי שבת.

הלא כעת יהיה עשרים שנה¹

הקשו המפרשים על הירושלמי הנ"ל ש'אי אפשר לשני שביעיות שלא יחול ערב פסח שבת'. הרי לפי הלוח שלנו יחול לחול אף עשרים שנה בין שבת ערב פסח למשניהו, וכמו שחל השנה - תשפה, ואחר כך הפסק עשרים שנה עד שנת תתה לפ"ק, לפי הלוח שלנו.

...

יתכן להגיה 'שלשה' במקום 'שני' 'אי אפשר לשלשה שביעיות'

בדברי הירושלמי פסחים ריש פרק אלו דברים (ו, א), אמר רבי אבין אי אפשר לשני שביעיות שלא תחול יד ניסן בשבת. תמה חכם אחד, דהלא לפי קביעות שלנו יעברו עשרים שנה לפעמים, דאין חל ערב פסח בשבת.

וקודם שנסדר סדר הקביעות והלא היו מקדשין על פי ראייה, ואין כלל וסדר...

אך באמת, גירסת הספר בירושלמי שם 'אי אפשר לשני שביעיות שתחול בהם יד ניסן בשבת', וה'קרבן עדה' וה'פני משה' הגיהו שצריך לומר 'שלא תחול' כו'. ואם ניתן רשות להגיה, יתכן להגיה 'שלשה', במקום 'שני', ויעלה החשבון כפי הקביעות.

אולם כשאני לעצמי שונא הגהות, וכפי האפשרי אני מתאמץ להעמיד גירסה הישנה, רק שיהיה בדרך פשוט וישר...

מאמר 'בואו חשבון' (אות ב)
ביפה עינים סוף מסכת ערכין

...

בדברי הירושלמי פסחים ריש פרק אלו דברים (ו, א), אמר רבי אבין, אי אפשר לשני שביעיות שלא תחול יד ניסן בשבת. תמה חכם אחד, דהלא לפי קביעות שלנו יעברו עשרים שנה לפעמים, דאין חל ערב פסח בשבת. וקודם שנסדר סדר הקביעות והלא היו מקדשין על פי ראייה, ואין כלל וסדר.

והוא מותיב לה, והוא מפרק לה, על פי דעת אחרים (תוספתא ערכין א, ד) שבין ראש השנה לראש השנה ד ימים, ובמעוברת חמשה, ובשמונה שנים יש שלשה עבורים, ועולה חשבון העודף בכל שנה מחמשה פשוטים ושלשה מעוברת ל"ה ימים, שהם חמשה שבועות שלמים, וחוזר סדר הקביעות למקומו, עד כאן דבריו.

אבל לשון הירושלמי 'אין שני שביעיות' סובל פירושו שמונה שנים.

גם הכוונה אינה נכונה.

א, במה שכתב דבכל ח שנים נמצא ג עבורים, אין זה כלל, דלפי קביעותיו יש במחזור שמונה שנים שהם בב' עבורים. ובימיהם שעבור שנה היה אחוז בג' דברים, אין ליתן כלל בזה, דאפשר שיהיו גם כן ד עבורים בח' שנים, ואין עולה החשבון למלא השבוע בח' שנים.

ב, הלא אמרינן בערכין ט עמוד ב להדיא, דגם לאחרים עשו מלאים א' לשלש שנים, ואין עולה החשבון, ונהרס הבנין.

גם מה שהביא בשם חכם אחד לפרש 'שני שביעיות' ב חלקי שביעיות משבעים שנה¹, הוא דחוק.

¹ דהיינו עשרים שנה.

¹ משנת תשפה לשנת תתה.

וכן היו בעבר הפרשים של עשרים שנה, בין תשיד לתשלד, וקודם לכן תרצ - תשי.

מעברין, ומבואר שם (עמוד ב) דפלוגתייהו היא אם טומאה דחוויה בציבור או הותרה. דלמאן דאמר דחוויה, מעברין. ולפי זה אני אומר, קל וחומר, אם מפני הטומאה למאן דאמר דחוויה מעברין, אף שיכולים לעשות בטומאה, מכל מקום כיון דדחוויה היא מעברין, קל וחומר אם היה הדין דפסח לא דחי טומאה כלל, שמעברין השנה שלא יודחה הפסח לגמרי.

ולפי זה, בני בתירה לפי שיטתן, אז שלא ידעו אם פסח דוחה שבת, ואם אין פסח דוחה שבת ודאי שמעברין השנה שלא יחול בשבת, ואם כן דבר זה עצמו שהניחו לחול ראש חודש ניסן באחד בשבת, ולא עברו השנה, היה העלמת הלכה מהם.¹

וזהו כוונת המאמר, 'תנו רבנן הלכה זו נתעלמה מבני בתירה פעם אחת חל י"ד בשבת', ושפיר קאמר 'הלכה זו, ומורה באצבע איזה הלכה, ואומר, שההלכה שנתעלמה היא שחל י"ד בשבת, ונתעלם מהם שמעברין השנה שלא יודחה הפסח. ואפילו נימא שלא היה אפשר לעבר השנה, אולי היה שנת בצורת וכיוצא בו שאין מעברין השנה, מכל מקום אכתי היה להם לעבר או לחסר החודש אדר. דלענין טומאה שהוא משך שבעה ימים

ובזה עמדתי על פירוש הירושלמי, שבירושלמי השיב 'מה לתמיד שיש לו קצבה תאמר בפסח שאין לו קצבה, ובבבלי לא הזכיר פירכא דקצבה, ובירושלמי לא הזכיר פרכא דתדיר.

וגם קצבה זו שהזכיר הירושלמי לא ידעתי פירושו, ובקרובן העדה לא פירש בו דבר. ולפי מה שכתבתי, הירושלמי והבבלי לדבר אחד כיוונו, וזה פירושו של הירושלמי 'שיש לו קצבה', שזמנו קצוב בכל יום ויום, ואי אפשר לדחותו מזמנו בשבת. וזהו עצמו 'תדיר' שאמרו בבבלי.

מה שאין כן פסח שאין לו קצבה, שאין זמנו קצוב שיבוא דוקא בשבת, ואפשר לעבר או לחסר החודש.

ויותר היה נכון לפרש לפי דרכו, 'שני שביעיות' שנים של שביעיות, שבכולל של כל השנים יש חלק שביעית שחל ערב פסח בשבת, כאשר באמת לכל כח שנה נמצא ד פעמים יד ניסן בשבת.

מאמר 'בואו חשבון' (אות א)
ביפה עינים סוף מסכת ערכין

לא הניחו שיחול יד בשבת

תנו רבנן, הלכה זו נתעלמה מבני בתירה, פעם אחת חל י"ד להיות בשבת (גמרא). ויש לדקדק 'הלכה זו', כאילו מורה באצבע זו היא, והרי אחר כך הוא שאמר שכחו ולא ידעו אם פסח דוחה שבת, ואם כן על איזה הלכה הראה בתחלה שזו נתעלמה מהם ועדיין לא הזכיר כלל שחל י"ד בשבת, ועל כל פנים הוה ליה למימר 'תנו רבנן פעם אחת חל י"ד בשבת ונתעלמה הלכה זו מבני בתירה ולא ידעו אם פסח דוחה שבת'.

ולכן נלע"ד הכוונה, 'הלכה זו נתעלמה מבני בתירה פעם אחת שחל י"ד להיות בשבת', זה עצמו שהניחו לחול י"ד בשבת היה העלמת הלכה מהם.

וכוונתינו בזה, על פי מה דאמרו בסנהדרין דף י"ב (עמוד א), תנו רבנן אין מעברין השנה מפני הטומאה, רבי שמעון אומר

¹ וכן כתב גם בדיבור הבא, על המשך דברי הגמרא:

'ועוד קל וחומר מה תמיד וכו' (גמרא). ואני אומר דהאי קל וחומר פריכא הוא, דמה לתמיד שאי אפשר בענין אחר, דהרי בכל יום צריך להקריב תמידין, מה שאין כן פסח שאין זמנו קבוע בשבת דוקא, שהרי אפשר לעבר החודש ולדחות קביעת הפסח שלא יחול ערב פסח בשבת.

ואמנם אומר אני, שזהו עצמו פירכת הגמרא 'מה לתמיד שכן תדיר', פירוש, שהוא בכל יום ויום, ועל כן מביאין אותו בשבת, מה שאין כן בפסח שאינו תדיר ויכול לדחות זמנו ליום אחר.

צריך לעבר השנה, אבל לענין שלא יחול בשבת די בעיבור או חיסור חדש, ונתעלם מהם ולא חששו לדחות הזמן שלא יחול ערב פסח בשבת.

צ"ח (פסחים טו, א)

היו מסדרין שלא יחול ערב פסח בשבת

שכחו ולא ידעו אם פסח דוחה את השבת אם לאו וכו' (גמרא).

הירושלמי הקשה, הלא אי אפשר לשני שביעיות בלי שיחול פסח בשבת, ואיך לא ידעו. ותירץ, כדי שישב הלל בראש. וכבר כתבתי במקום אחר, שהענין הוא, דעד עכשיו שלא היה ההלכה רווחת

^ט זה לשונו:

(טו) בית דין שישבו כל יום שלשים, ולא באו עדים, והשכימו בנשף ועברו את החדש, כמו שבארנו בפרק זה, ואחר ארבעה או חמשה ימים באו עדים רחוקים והעידו שראו את החדש בזמנו, שהוא ליל שלשים. ואפילו באו בסוף החדש. מאיימין עליהן איום גדול, ומטריפים אותם בשאלות, ומטריחין עליהן בבדיקות, ומדקדקין בעדותן, ומשתדלין בית דין שלא יקדשו חדש זה, הואיל ויצא שמו מעובר.

(טז) ואם עמדו העדים בעדותן, ונמצאת מכוונת, והרי העדים אנשים ידועים ונבונים, ונחקרה העדות כראוי, מקדשין אותה, וחוזרין ומונין לאותו החדש מיום שלשים, הואיל ונראה הירח בלילו.

[לפי דברי הרמב"ם אלו, שאפשר לעבר חודש למפרע, תירץ ה'חתם סופר' (שו"ת יורה דעה אמצע סימן רנ ד"ה ועוד יש לי עיון; חידושי הש"ס ביצה ד, ב ד"ה הזהרו במנהג) הא דעושים בסוכות ספיקא דיומא, אחרי שביום הכיפורים שמרו רק יום אחד, וסמכו על הרוב דלא מצינו אלול מעובר, איך אחר כך בסוכות ושמיני עצרת חששו שוב למיעוט ועשו ב ימים, הרי היו תרתי דסתרי אהדדי. ולפי הרמב"ם משכחת

בישראל אי פסח דוחה שבת, היו הסנהדרין מדחין החדשים ומאיימין על העדים בתחלת השנה, שלא יארע [ערב] פסח בשבת, כדרך שעושים ב'לא אד"ו ראש', וכשהגיע מן השמים זמן להושיב הלל בראש, שכחו בני בתירה להשגיח על זה. ולא עוד, אפילו בראש חודש עדיין לא עמדו על הדבר, עד שסמוך לפסח באו עדים והעידו למפרע על הלבנה, כמו שכתב הרמב"ם בהלכות קידוש החודש (ג, טו - טז) ^ט, ואירע למפרע ערב פסח בשבת בפתאום, כדי שיושיבו הלל בראש. והיינו, 'שכחו', שהיו שוכחים להשגיח תיקון השנה בתחלתו, עד שאירע ערב פסח בשבת.

ליה שבאו עדים אחר יום הכיפורים, וסתרו קביעות הראשון, ומחשש רחוקה הלזה עושים סוכות ב ימים].

^י עיין עוד ב'חתם סופר' על הש"ס (שבת קמח, א ד"ה וכן ע"פ בירושלים; ביצה ד, ב אד"ה הזהרו במנהג), שמבאר בדרך זה המשנה ערב פסח בירושלים שחל להיות בשבת, שרק בירושלים היה כן, כי קיבלו העדות למפרע בו ביום.

וזה לשונו במסכת שבת שם:

וכן ערב פסח בירושלים שחל להיות בשבת. הקשני למדן אחד על לשון משנה זו שהוא משונה, והכי ה"ל למיתני וכן בירושלים ערב פסח שחל להיות בשבת.

ונלע"ד, דודאי לא שכיחא שלא יהיה מוכן לכל איש פסחו מערב שבת, שהרי יודע שמחר יצטרך לפסח.

אך משכחת ליה על פי מה שכתב רמב"ם טו, פרק ג מקידוש החודש, דבניסן ותשרי מקבלין עדות למפרע, ומשכחת ליה שהיה ערב פסח ביום א' על פי חשבונם, ושוב בשבת באו עדים וקבלו למפרע, וקבעו החדש למפרע באופן שחל ערב פסח בירושלים בשבת, ולא היה לו פסח, והוצרך ליקח מהרועה ביום שבת, והיה ערב פסח בירושלים בשבת, ובא הלשון בדקדוק.

ושוב כשאירע, לא ידעו אין פסח דוחה שבת אי לאו.

חתם סופר השלם (פסחים סו, א)

כשהיו מקדשין על פי הראייה היה הכל ביום אחד שלאחריו, אם כן כמו שאצלינו אי אפשר ארבעה עשרה שנים בלא ערב פסח בערב שבת, כן אצליהם אי אפשר בלא ערב פסח בשבת

אמר רבי אבון, והלא אי אפשר לשני שביעית שיחול ארבעה עשר להיות בשבת וכו'.

עיינן מה שכתבתי בזה בספרי 'בית ועד לחכמים' חוברת ד צד נ.

נתיבות ירושלים יא

זה לשונו שם:

הרה"ח של"ג, בווא.

מה שנתקשה בדברי הירושלים פסחים (ו, א), זו הלכה נעלמה מזקני בתירה, פעם אחת חל ארבעה עשר להיות [ב]שבת ולא היו יודעין אם פסח דוחה את השבת אם לאו כו', אמר רבי אבין והלא אי אפשר לשני שביעית, פירוש בארבע עשרה שנה, שלא יחול ארבעה עשר להיות בשבת כו'.

ובמסכת ביצה כתב גם אופן נוסף, שערב פסח נקבע לערב שבת, וכבר הקריבו פסחיהם, ושוב עברו למפרע והיו צריכים להקריב קרבן פסח מחדש.

וזה לשונו:

ובחידושי למסכת שבת כתבתי פירוש לשון המשנה ריש פרק שואל, עיין שם. 'וכן ערב פסח בירושלים שחל להיות בשבת לוקח פסחו ומניח טליתו וכו', לשון זה צריך עיון לכאורה, 'מאי ערב פסח בירושלים שחל להיות בשבת', אטו לכולי עלמא לאו חל בשבת.

והכי הל"ל 'וכן בירושלים ערב פסח שחל להיות בשבת'.

אבל להנ"ל ניחא, דודאי כל אדם היו מכינים להם פסחם מערב שבת, שהוא ערב פסח, ואם נמצא טריפה על הרועה ליתן לו אחר.

[והקשה], והלא היו מקדשין אז על פי הראייה.

כבר שאל שאלה זו החכם חז"ס במכתב העת 'הצפירה' זה כה שנה.

ואנכי כתבתי לו אז, אבל לא הדפיסם, כדברים האלה.

ליישב דברי הירושלמי אלה נראה לי על פי מה שכתב בספר 'נחל אשכול' (חלק ב

עמוד 27) וזה לשונו, עוד יש טעם כמוס על יום טוב שני, והעירני על זה חכם אחד,

המעייין ברמב"ם (פרק טו מהלכות קידוש החודש) ימצא, שאדני קדוש החודש על פי הראייה הוטבעו על מולד האמיתי, אבל

אדני חשבון שלנו על מולד אמצעי המוקדם מאוד בזמן, כדאיתא במסכת ראש השנה (כ, ב) לבני מזרח מכסי סיהרא

יח שעות, ולבני מערב ו שעות, עיין שם במאור שהוכיח שכד שעות אחרי מולד

נראית תחילתה לעין. ועיין מפרש לפרק ה מהלכות קדוש החודש (הלכה ב), שכתב,

ברוב שנים יום המולד יום קביעות החדש ויום הראייה אחריו. ועיקר מצות קדוש

החודש על פי הראייה, כמו שכתב הרמב"ם שם, אלא שאם אין סנהדרין

בארץ ישראל הלכה לסמוך על חשבון

אבל משכחת ליה בשנה שהיה ערב פסח בערב שבת, וכבר הקריבו פסחיהם, או חל

אחר השבת ועדיין לא הכינו להם פסחים עד למחר. אך בשבת באו עדים, ובפתע פתאום

נעשה שבת ערב פסח בירושלים דוקא, ולא בכל אחר. והיו הכל צריכים לפסחים, והניחו

טליתים אצל הרועים וכו'.

ומדוקדק לשון 'ערב פסח בירושלים שחל להיות בשבת'.

^{יא} להג"ר ישראל חיים דייכעס מליעדס שבענגלאנד, ומלפנים אב"ד

וולאדיסלאוואווא וניישטאדט - שירווינט.

מחבר כמה ספרים ועורך מאסף חדשי 'בית ועד לחכמים'.

אולם כשאני לעצמי שונא הגהות, וכפי האפשרי אני מתאמץ להעמיד גירסה הישנה, רק שיהיה בדרך פשוט וישר. גם פה אמרתי, לישב הנוסחא האמורה עם הספר, והוא שאפשר שאין תמיהת רבי אבין איך נשכח דין זה בזמן קצר. דבאמת, גם אם יהיה נמשך משך ארוך, גם כן יפלא בדבר הנעשה בקהל עם, איך לא נמצא זקנים שידעו הנהוג מימי קדם.

אך, כאשר לא יפלא על מחלוקת רש"י ורבינו תם בתפלין, האם לא ראו תפלין של אבותיהם. כאשר שלא האמינו להמנהג, בלתי אם מה שישר בעיניהם על פי פשט המשנה או ברייתא. כן התנאים לא הביטו על מנהג שמלפנים. רק חפשו למצוא דעת הדת, על פי דרשות הכתוב בתורה. ואין ראיה ששכחו המעשה, ואדרבה יש הוכחה שידעו המנהג, דהלא על הבאת הסכין אמר מנהג אבותיהם בידיהם.

אבל תמיהת רבי אבין היא, איך נודמן שבא הלל בשנה זו שחל יד ניסן בשבת לירושלים. דהלא 'אי אפשר לשני שביעיות שתחול' כו', פירוש, שבשנים שחל בהם שמטה, וכן במוצאי שביעית, לא יתכן שתחול ערב פסח בשבת. כמו שיבואר, דעל פי חשבון שהיה אז, לא היה באפשרי שתהיה ערב פסח בשבת, רק בשנת העבור, ולפי האמור בסנהדרין יב, א דאין מעברין השנה בשביעית, ולא במוצאי שביעית, אם כן אי אפשר שתחול בהם ערב פסח בשבת.

וזמן בוא הלל לירושלים היה בשנה שניה לשמטה, ולהרמב"ם בא הלל בשנה שלפני שמטה, כמו שיבואר להלאה. ולזאת התפלא רבי אבין, על המקרה הזה שנקרה שבא הלל בשנה זו. ואם הקדים לבוא שנה שלפנים או שלפני פנים, לא היה המעשה הזאת ולא עלה לגדולה, אות היא שמשמים נסבב זאת להעלותו לנשיאות.

המסור, אמור מעתה רוב יום טוב שני שלנו הוא יום טוב אמיתי אם היינו מקדשין על פי הראיה, עד כאן לשונו.

על כל פנים, זה ודאי, דאם היינו מקדשין על פי הראיה, היה ראש חודש ביום שלאחריו, מכפי שאנו מקדשין על פי סדר הקביעות הנהוג אצלנו, וכיון שכן, כשחל ערב פסח להיות בערב שבת על פי הקביעות הנהוג אצלנו, אז אם היינו מחשבין על פי הראיה חל ערב פסח להיות בשבת, שאין בין זה לזה אלא יום אחד, ולפי סדר הקביעות אי אפשר להיות לארבע עשרה שנים, שלא יחול בו פעם אחת ערב פסח בערב שבת, ועל פי הראיה יהיו אז ערב פסח בשבת.

ואם כן שפיר הקשה בירושלמי, דאף דבארבע עשרה שנים משכחת לה שיחול ערב פסח ביום ו ששה פעמים, בכל זאת משכחת גם כן שחל רק פעם אחת כמבואר לכל מעין בלוח הקביעות. וזה אי אפשר שלא יחול פעם אחת בארבע עשרה שנים ערב פסח ביום ו. ואם כן ממילא כשהיו מקדשין על פי הראיה, גם כן אי אפשר שלא לחול אז ערב פסח בשבת, לפי הכלל הנ"ל שיום הראיה ביום שאחריו. ושפיר מקשה הירושלמי.

בית ועד לחכמים (חוברת ז עמוד ב)

בשנת השמיטה לא היו מעברין השנה

'אי אפשר לשני שביעית שתחול'
באמת, גירסת הספר בירושלמי שם 'אי אפשר לשני שביעיות שתחול בהם יד ניסן בשבת', וה'קרבן עדה' וה'פני משה' הגיהו שצריך לומר 'שלא תחול' כו'.
ואם ניתן רשות להגיה, יתכן להגיה 'שלשה', במקום 'שני', ויעלה החשבון כפי הקביעות.

ואתי שפיר, מה שנאחו הענין בסבך השביעית.

ויבואר כל הנ"ל בהסבר רחב בעזרת השם באופן נאות. ויסוד הענין, בנוי על שתי אבני פנות...

י, ובוזה תצא כנוגה צדקת הגירסא הכתובה בספרי הירושלמי שהבאתי באות ב שאי אפשר לשני שביעיות שתחול בהם יד ניסן בשבת. ומבואר גם כן ענין השמטה שהוזכר שם.

דלפי המבואר, לא היה אפשר שתחול ערב פסח בשבת, בלתי אם בקביעת ראש השנה במעוברת.

ובזמן הבית שלא עברו השנה בשביעית ובמוצאי שביעית, לא היה יתכן שתחול יד ניסן בשבת.

והנה, הלל הראשון נתמנה לנשיא בשנת תשכח לאלף הרביעי, כדאיתא בצמ"ד ²³.

²³ ב'צמח דוד', לא כתוב שבשנת תשכח קבל הלל הנשיאות, אלא שבשנה זו קבל תורה משמעיה ואבטליון, ורק אחר פטירתם קיבלו בני בתירא הנשיאות, ושוב קבלו הלל הזקן.

וזה לשונו באלף הרביעי שנת תשכח: תשכח, הלל ושמאי קבלו משמעיה ואבטליון בשנת תשכח, והיא הקבלה הלג. ובראשונה היו הלל ומנחם, ויצא מנחם - יצא מנחם נכנס שמאי (חגיגה טז, א), לעבודת המלך, עם שמנים אנשים לבושים זהב, כדאיתא בחגיגה (טז, ב).

הלל הנזכר הוא הנקרא 'הלל הזקן' הנשיא, הוא עלה מבבל לירושלים, ומצא שם בני בתירא, שנתמנו [- לנשיאות] אחרי מות שמעיה ואבטליון [- ראה מה שכתב שם בשנת תשכב (ד"ה שמעיה ואבטליון, וד"ה רבי יהודה בן בתירא)], והם הנחו ונתנו הנשיאות להלל.

ותחילת נשיאתו היה ק שנים קודם החורבן, כפי מה שאמרו בפרק קמא דשבת (טו, א) הלל ושמעון בנו, ורבן גמליאל הזקן בנו, ורבי שמעון בן גמליאל, נהגו ארבעתם נשיאתם

ולדעת הרמב"ם בחשבון שנות השמטה (פרק י מהלכות שמטה הלכה ג), דסבר ליה דלא כרבי יהודה להכניס היובלות בחשבון השמטות. לדידיה חשבון כל מאה שנה משתנה להשניה, וכמו דלחשבון הרמב"ם שם היה במאה התשיעית לאלף הרביעי שנת שמטה בשנת כט, שהיא שנת החרבן בית שני. כן הוא במאה השמינית. והיה שמטה בשנת תשכט, ונשיאת הלל היה בשנת תשכח.

ויהיה תמיהת רבי אבין, על שכוון הלל לבוא בשנה שקודם שנת השמטה ומוצאי שביעית, שאי אפשר לחול בהם יד ניסן בשבת.

ולדעת הגאונים, לדעת האומר לדעתם כי גם בזמן הבית שני שלא נהוג אז יובל שלא היו כל יושביה עליה, כבערכין לב עמוד ב, מנו שמיטין בלא יובלות, כשנצרף לזה לעשות החשבון מראש בריאת עולם, כדברי הדו"פ ²⁴, ונחלק הכל לשביעיות, רק

בפני הבית מאה שנה, כי היה מתנהג בירושלים שעם היות המלכות מבית חשמונאים ואחריהם מבית הורדוס, הנה תמיד היה נשיא מבית דוד, כי המלך היה המוציא והמביא במלחמה ועל דברי המלכות, אבל כל דברי תורה חקים ומשפטים על פי הכהן גדול והנשיא מבית דוד היו נעשים. והלל מבית דוד היה משפטיה בן אביטל, כדאיתא בכתובות פרק הנושא (סב, ב).

חיה קך שנה, כמשה רבינו ע"ה, בן מ שנה עלה מבבל, מ שנה לימד תורה מעוני, ומ שנה פרנס את ישראל, ולא עזב כל חכמה שלא למדה.

והיה לו כמה אלפים תלמידים, ושמונה תלמידים גדולים ומובהרים מהאחרים היו לו להלל, והגדול שבכולם יונתן בן עוזיאל כו'.

הלל הזקן הוא ראש משפחת הנשיאים, ונמשך זה היחוס לבניו ולבני בניו עשרה דורות, עד הלל הנשיא אמוראי, אשר שמו יזכר לפנינו בשנת קיח לאלף החמישי.

²⁴ דרישה ופרישה בטור חושן משפט הלכות שמטה ופרובול (ס"ק ט).

וסר קושית המקשה ירושלמי הנ"ל.
מאמר 'בואו חשבון' (אות ב ואות י)
ביפה עינים סוף מסכת ערכין

מאמר 'בואו חשבון' מ'יפה עינים' סוף מסכת ערכין ד'

א בדברי הירושלמי פסחים ר"פ אלף דברים א"ר אבין אי
אפשר לשני שביעיות שלא תחול י"ד ניסן בשנת תמה חסם
אחד דהלא לפי קביעות שלנו יעברו עשרים שנה לפעמים דאין
אל ע"פ בשנת, וקודם שנסדר סדר הקביעות והלא היו
מקדשין ע"פ ראיה ואין כלל וסדר, והוא מוסיב לה והוא
מפרק לה ע"פ דעת אחרים שבין ר"ה לר"ה ד' ימים
ובמשיבת תמשה וכשמונה שנים יש שלשה עזורים ועולה
השבון העודף ככל שנה מחמשה פשוטים ושלשה משוכרת ל"ה
ימים שהם חמשה שבעות שלמים וסדר הקביעות למקומו
עכ"ד. אבל לשון הירושלמי אין שני שביעיות סובל פירוש
שמונה שנים, גם הכוונה אינה נכונה, אי' במ"ש דככל ח'
שנים נמלא ג' עזורים אין זה כלל דלפי קביעותיו יש במחזור
שמונה שנים שהם כב' עזורים, וכימיהם שבעור שנה היה
אחוז ג' דברים אין ליתן כלל כזה דאפשר שיהיו ג"כ ד'
עזורים בח' שנים ואין עולה ההשבון למלא השבע בח' שנים,
ג'. הלא אמרינן בערכין ט' ע"צ להדיא דגם לאחרים עשו
מלאים אי' לשלש שנים ואין עולה ההשבון ונהרס הכנין, גם
מה שהביא בשם חסם אי' לפרש שני שביעיות ב' חלקי שביעיות
משבעים שנה הוא דחוק ויותר היה נכון לפרש לפי דרכו שני
שביעיות שנים של שביעיות שנטול של כל השנים יש חלק
שביעיות שאל ע"פ בשנת כאשר באמת לכל כ"ח שנה נמלא
ד' פעמים י"ד ניסן בשנת:

ב אך באמת ג' הספר בירושלמי שם אי אפשר לשני שביעיות
שתחול בהם י"ד ניסן בשנת והק"ע והפ"ח הגיחו שג"ל שלא
תחול כ"י, ואם ניסן ראשון להג"י יתכן להג"י שלשה במקום שני
ויעלה ההשבון כפי הקביעות אולם כשאני לענמי שונה הנחות
וכפי האפשרי אני מתאמץ להעמיד גירס' הישנה רק שיהיה
בדרך פשוט וישר, גם פה אמרתי לישב העוסק האמורה עם
הספר והוא שאפשר שאין תמיהה ר' אבין איך נשכה דין זה
בזמן קלר, דבאמת גם אם יהיה נמשך משך ארוך ג"כ יפלא
בדבר הנעשה בקהל עם איך לא נמלא זקנים שידשו הנהוג
מימי קדם, אך כאשר לא יפלא על מחלוקת רש"י ור"ם
במפלגין האם לא ראו מפלגין של אבותיהם, כאשר שלא האמינו
להמנהג בלתי אם מה שיצר בעיניהם ע"פ פשט המשנה או
ברייחא, כן התנאים לא הביטו על מנהג שמלפניהם, רק חפצו
למלא דעת הדת ע"פ דרשות הכתוב בתורה ואין ראיה ששכחו
המעשה ואדרכה יש הוכחה שידשו המנהג דהלא על הכל
הסבין אמר מנהג אבותיהם בדיהם, אבל תמיהה ר' אבין
היא איך נדמתן שכל הלל בשנה זו שאל י"ד ניסן בשנת

ימי הבית הראשון שנהוג אז יובל לחשוב
ביובלות, יעלה החשבון שהיה אז שמטה
בשנת תשכו לאלף הרביעי.

כי על פי חשבון השביעית עולה בתשכד,
כי ז' פעמים תקל הוא ג אלפים תשי, וב'
פעמים ז הוא תשכד.

ושתי שנים הנשארות מהיובלות, הוא
תשכו, כי יז יובלות היה משוכנסו לארץ
עד אחר שגלו, שיובל האחרון נשלם אחר
החרבן, כבערכין יב (עמוד ב), על כן אין
לחשבו, כי אם טז, ויד נכנס בשביעיות,
ונשארו שתי שנים שהרחיקו את השמטה
להלאה. ועולה בתשכו.

ועל פי זה יהיה כה'ואי בעית אימא'
בערכין שם, דוכן בשנים קאי אשאר,א,
ולא היה החרבן בשנים במוצאי שביעית.
ועיין הגהת דו"פ לטור חושן משפט סימן
טז (ס"ק ט), שהזכיר פד לאלף הששי, שהוא
החשבון לבריאת עולם.

ובאמת חשבון השביעית הוא פב לאלף
הששי, אך לפי מה שכתבתי לעיל, שתי
שנים נתוספו בעבור חשבון היובלות
מבית ראשון, יצדק מה שכתב פד.

ולחשבון זה תמה רבי אבין, ואמר, אם
היה בא הלל מקודם שנה או שנתים, הלא
לא היה שייך כלל שתחול יד ניסן בשבת,
שאינו כי אם בשנה מעוברת.
ובשביעית ומוצאי שביעית שלא נמצא
בהם עבור, לא תמצא יד ניסן בשבת.

וזה למופת, שמן השמים עכבוהו
מלהקדים בואו, למען הזמין לו הנשיאות.

וזהו שאמר רבי אבין 'אי אפשר לשני
שביעיות' - לשנות השמטה, היינו שביעית
ומוצאי שבת. 'שתחול יד ניסן בשבת'.
והוא נתאחר מבוא בשנים אלו כי אם
תיקף אחר מוצאי שביעית בא, משום
שממרום הובילוהו לעת הזאת היאותה לו
להעלותו לנשיאות, ואתי שפיר הגירסא.

¹¹ נדפס גם בירושלמי, סוף מסכת פסחים.

לירושלים. דהלא א"ח לפני שביעות שחול כי פי' שבאים
 שכל כהם שחטה וכן כחולא שביעות לא יתכן שחול ע"פ
 בשבת כמו שיבאר דע"פ חשבון שהיה אז לא היה באפשרי
 שהיה ע"פ בשבת רק בשבת העבור ולפי האומר בסנהדרין
 יב. דאין מעבירין השנה בשביעות ולא במ"ש א"ח שחול
 כהם ע"פ בשבת, וזמן הוא הלל לירושלים היה בשנה שניה
 לשחטה [ולתמכ"ס בא הלל בשנה שלפני שחטה] כמו שיבאר
 להלכה, ולזה הספלה ר' אבין על המקרה היה שנקרה שכל
 הלל בשנה זו, ואם הקדים לטוב שנה שלפניו או שלפני שנים
 לא היה המעשה האות ולא עלה לגדולה אות היא שמשמים
 נסבב וזה להעלותו לשיאום וא"ש מה שנאחו הענין בספר
 השביעות, ויבאר כל הנ"ל בהסבר רחב בעו"ה באופן נאות:

ג ויסוד הענין בני על שפי אבני פתח א' דגם בזמן הבית
 שהיו מקדשין ע"פ ראייה היו משגיחין בחשבון המולדות כמ"ש
 הרמב"ם פי"ח מהל' קה"ח כי החשבון נמסר מסיני ושמויה
 גם אז, אפס כי בזה יש חילוק שאז לא שינו חדשי החורף
 לעשות פעם מלא פעם חסר כמו שאנו עושים לחשבון כספו
 כ"א חדשי הקיץ שינו, ב' שאז לא עשו חסרים שהיה השנה
 פחותה משנ"ד יום כמו שיבאר, הנה האחד מבוחר ע"פ מ"ש
 ליטב דברי רבינו סעדיה גאון מקושית התשב"ץ ח"א סי'
 קל"ה דהנה התשב"ץ כ' שם בזמן שהיו מקדשין ע"פ ראייה
 לא דחו ולא חשו לאד"ו ראש והניח ראייה מרש"י פסחים ג"ח
 ע"ב ודחה בזה דברי רב סעדיה גאון שכי' דגם אז נשמרו
 מלעשות אד"ו ראש, וכענ"ד יש לטחור ראייה התשב"ץ מרש"י
 הנ"ל דכאמור הלל בסנהדרין י"ג ע"א כי רש"י להדיח דגם
 אז חשו מלעשות אד"ו ראש, ועו"ק לפי הבנת התשב"ץ ברש"י
 פסחים דלמא מילין רש"י למר דמאש לא בד"ו פסח נקט
 הג' בשני בשבת ע"פ משום דק"ו"ל כאחרים, הלא אחרי קשיא
 דהא אפשר למר דנקט הכי ללמא גם דעת רבנן אבל נ'
 פשוט דרק השתא דאין משנין חדשי הקיץ א"ח בד"ו פסח
 משום לא אד"ו ראש, אבל אז שהיו משנין חדשי הקיץ כדאיתא
 בר"ה כי ע"א אמר עולה עבודה לאלול וכפסחים עו, תמוז
 דהוא שחא מלטי מליה ובר"ה ו' ע"ב שניהם מלאים שניהם
 חסרים היינו ניטן ואיירי וכשנת פ' אר"ע אייר דהוא שחא
 עובדי עבודה, ומשום חדשי החורף אם יהיו כסדרן יוכל להיות
 בד"ו פסח, כי אם יהיה ר"ה בו' יהיה ב' פסח כפשוטה
 וכמעבורת יהיה ד' פסח [אם עושין עבור ל'] ואם ר"ה בב'
 יהיה ד' פסח כפשוטה וכמעבורת ו' פסח, רק שאנחנו עושים
 קביעות ו' ו"ש או ז"ח וקביעות כ' כ"ג או כ"ח כעבור שלא
 יהיה ר"ה הנא באד"ו והם הקטו וזה בירחי הקיץ והיו יתכן
 בד"ו פסח אף ששמרו מלעשות אד"ו לראש, וא"כ א"ש מ"ש
 רש"י כפסחים שלא השגיחו אז מלעשות בד"ו פסח דאינו
 סותר למ"ש רש"י בסנהדרין שחשו גם אז מלעשות אד"ו ראש
 וכ"כ רש"י בסנהדרין י"ג ע"ב אפסח, וא"י מקלע כבד"ו
 לא אכפת לן דהא דלא עבדין פסח כבד"ו טעמא משום חשוי
 הוא כי ולקלע כבד"ו ולעבד בקיטא חד ירחא חסר מכסדרן
 עכ"ל, ומ"ש רש"י סנהדרין י"ג ע"א מהדרין לירחי דקיימא
 כי הוא ל"ד ומשום דהשתא עבדין כן נקט הכי [ולק' יבאר
 דפליגתא דתנאי בזה] וא"כ סר חלונת התשב"ץ מעל רב
 סעדיה גאון מהך רש"י דפסחים ושם לענין בד"ו פסח קאמר
 רש"י, אבל ענין לא אד"ו ראש י"ל דשמרו גם אז ותקטו בא'
 מחדשי הקיץ למלא או לחסר:

ד וע"י ירושלמי מגילה פ"ח ה"ב דאיתא שם לית כלן חל
 להיות בשני חל להיות בשבת חל להיות בשני לומא רבא כחד
 בשבוע חל להיות בשבת לומא רבא בעבודה שובא, ולכאורה
 משם שטנה לדבריו הנ"ל דאי נימא ששית או חדשי הקיץ
 א"כ יתכן שישול פורים בשני או בו' ויעברו או יתפסרו אחד
 מחדשי הקיץ, אולם כאמור מוכרח דקאי הירושלמי על זמן
 שנתקן ע"י הלל האחרון שחול לא שינו חדשי הקיץ, הדע
 דהא על זמן שהיו מקדשין ע"פ ראייה איכא פליגתא דאמוראי
 בירושלמי ע"י פ"ח ה"א או חששו אז לאד"ו ראש ואיך פתים
 הירושלמי במגילה דחששו אז לאד"ו ראש וע"כ במגילה על
 זמן שאחר מעשה הקביעות קאי שאז נפלו השני בנות
 מהמתני', דמתני' מיירי בזמן הקדום, ועפ"י יש לדחות ראייה
 המת"ש במגילה שם בזמן הבית לא חשו לאד"ו ראש, ולהג"ל
 י"ל דהירושלמי מוקי מתני' לזמן שקודם סדור הקביעות
 ששית או חדשי הקיץ ע"כ היה יתכן פורים בשני בשבת או
 בו' ואי משום אד"ו ראש ישט מחדשי הקיץ וכשנסדר
 הקביעות חו לא משכחת פורים בשני או בשבת ולעולם אד"ו
 לא שמו לראש גם בזמן הקודם, הן אמר דלאחרים לא חששו
 אז לאד"ו ראש כדאיתא בשבת קיד, חלגי שנת קרבין ביו"כ
 ומוקמינן לה כסוכה ג"ד ע"כ כאחרים, אך משמע דלא
 נהגו אז כאחרים בזה והוא כמ"ש רב סעדיה גאון ולא
 כהתשב"ץ שם:

ה והאכן פנה השניה שלא עשו אז חסרים חגלה ומראה אחר
 ההסבר דהנה אנחנו עושים כל עבור ל' יום היינו אדר ראשון
 מלא והכ' חסר ויש יתור בכל שנת עבור ח' יום פחות השנ"ג
 ובמחזור נקצן משנעה עובדים שנעה חלאי ימים פחות ו"פ
 השנ"ג שהם ככולל שלשה ימים ו' שעות פחות קב"ח חלקים,
 ולמטי חשבון התשב"ץ שהוא יום לשלשה שנים ולמחזור מיי"ט
 שנה נדרש ששה ימים ושליש, ואחר נכיון היתרון מהעובדים
 שלשה ימים ושליש נדרש עוד לעשות שלש שנים מלאים למלאות
 החשבון, ולאשר שאנו שומרים שלא לעשות אד"ו ראש לא
 יספיקו ג' מלאים להעביר אד"ו מראש ע"כ מוכרחים אנחנו
 להרבות בשלמים יותר ולעשות חסרים כנגדן ורק ג' מלאים
 עודפים על החסרים במחזור שנדרשים למטי חשבון התשב"ץ
 ונגד היום של שלשים שנה נשלם ג"כ בשלמים העודפים על
 החסרים לפעמים יותר משלשה שעושין חשעה מלאים נגד
 חמשה חסרים, אבל לאחרים דס"ל עבור כ"ט יום כאמור
 וכמעבורת ה' וכן לרשב"ג בסנהדרין ובערכין דס"ל הכי
 דעבור חדש היינו כ"ט יום נמלא חסרים עוד לכל שנות
 העבור ועם עוד הששה ימים ושליש למטי חשבון התשב"ץ
 הוא כין הכל יותר מתשעה ימים וקצוב לעשרה ולפ"ו לא
 נלך לעשות עוד חסרים שאם יעשו עוד חסרים ינטרס
 להרבות עוד בשלמים כנגדן ולמה יעשו זאת לנטל כסדרן חנם
 דאף אם ישמרו ג"כ מלעשות אד"ו ראש יספיקו חשעה או
 עשרה מלאים במחזור להעביר אד"ו מראש, ומכ"ש לדעת
 אחרים עלתן שלא השגיחו על אד"ו ראש, בודאי לא עשו
 חסרים חנם:

לשכל בחצי דקאמרי אין בין סי' וז"ל דכסולל חסרים משניד
יום לשנה ליכא לאחריים לגרוע משנה וקשה לפ"ו כיון דהאי
אין בין סי' מחשבת חסרים כסולל להשנה, ושניהם מלאים דלא
משכחת לאחריים בניסן ואייר הוא מעטעם אחר דס"ל לטות
חדשי החדש ולא דקין וזה הדבר אין מוטא כלל בדברי
אחריים א"כ מה זה דאמר מאן חנא סי' אחריים דאמרי אין
בין סי' ה' אף אין מוטא דלא ס"ל למלאות מהדשי הקין
כשגרך למלאות השנה וא"כ משכחת לה שניהם מלאים גם
שניהם חסרים בערכין למשכחת שנה בלא רגלים גם לאחריים:

ח ע"כ אכני על משמרתו אעמודה דהגמ' דר"ה ס"ל לאחריים
דלא משכחת שניהם חסרים כמש"ל והא דמלייר בערכין
שניהם חסרים יש לתרץ כמו שיטאר, דהנה יש לדקדק בגמ'
דערכין דקאמר כגון שהיתה מעוברת עבור ל' וחסרו נגדו
חדש ניסן דקשה הא ס"ל לאחריים דעבור הוא כ"ט יום ואי
דעטו א"כ היה יכול הגמ' ללייר גם כשנה פשוטה וטעו
לעשות אחר מלא, וגם בלא טעות היה יכול למלא אופן כגון
שלא היה חסר להתקופה כ"א יום א' דאו מעברין לאדר ולא
השנה כמ"ש רש"י בסנהדרין ואח"כ מחסרין נגדו חדש אחר
ולמה הוצרך לומר במעוברת ובטעות, ואין לומר דס"ל
דלאחריים עושין כן תמיד במעוברת ל' ומחסרים נגדו חדש
ניסן ולאחרי אמרי במעוברת ה', דזה דחוק ורשוק, ונראה דס"ל
להאי ברייתא דאין ר"ה חל אלא ביום הג' סי' לאחריים אבל
לא כסולה דכזה דס"ל לאחריים דלא תפי לאד"ו ראש לא ס"ל
להכרייתא כן אלא שהשו לאד"ו ראש וכן במאי דס"ל לאחריים
עבור כ"ט יום ס"ל דעבור ל', וראיה לזה מדמקשה הגמ'
שם והאיכא יומא דתלת שני, ואמאי לא מקשה הגמ' והאיכא
חסרון החלףי ימים משנות העבור לאחריים דס"ל עבור כ"ט
שנדרש למלאות לכל שני עבורים יום אחד, וע"כ דהגמ' קאי
להכרייתא דס"ל עבור ל' ונשאר עוד יתרון מהעבורים למלא
חלק מחסרון השבון השל"ג רק שנשאר עוד שלשה ימים שלא
נמלא, וע"ו קאי קושית הגמ' והאיכא יומא דתלת שני וזה
דקאמר בגמ' שהיתה מעוברת עבור ל', ומה שהוצרכו לחסר
נגדו הוא משום דמיירי שנעשה עבור השנה פתאים שלא השבו
ע"ו מחללה, וסדרו השנה בקביעת שנה פשוטה ואח"כ
כשנתעברה השנה דלא היו מעברין עד פורים או ניסן והעבור
ל' ראו שר"ה הבא יהיה לפ"ו באד"ו ע"כ הוצרכו לחסר חדש
א' אח"כ כגון שסדרו קביעות ה"כ וכשנתעברה יבא ר"ה
הבא ביום ד' ע"כ הוצרכו לחסר ולאשר כי משמשות הגמ'
בערכין שם דמסדרין כפיתוח כמש"ס זמנן סי' ע"ש ע"כ
לא חנה הגמ' לאוקמי כגון שהיה חסר יום א' להתקופה
כמש"ל דבזה היו מסדרין החלה בחדשי החדש שלא יחסר יום
א' ע"כ מלייר ככה"ג שנחדש בלחצו השנה עבור פתאים,
אבל לאחריים עומן דלא השבו לאד"ו ראש לא משכחת לה
שיחסרו גם ס"ל עבור כ"ט ולא הוצרך לחסר כ"א למלאות
ושניהם חסרים לא משכחת לה לאחריים וזה פליג על רב
שמע"י, ולמש"ל דלאחריים סדרו כחלת החדש ובהדשי
החדש עשו המטי ולא נקין לא משכחת שניהם מלאים נ"כ
בניסן ואייר ופליג גם כזה על רב שמע"י, והגמ' דערכין
דקאמר כאלהים הייט לענין דלא עבדין חסרים ה"ג ה"ל
להאי ברייתא דלא עבדין חסרים ולא תקשה לפי דס"ל להאי

ו ועפ"ו נשכיל להבין באור דברי אחריים דאמרי אין בין ר"ה
לר"ה אלא ד' ימים שאין פירושו שלא נחוסף לעולם דהלא
בערכין אמרי' דמסיפין לשלש שנים יום אחד אלא פירושו
שלא נגרע לעולם ממנין ד' ימים, והא דקאמר אין בין סי'
אלא דמשמע ולא יתיר הוא לענין דעת רבנן דס"ל דכשכיל
אד"ו ראש מעברין ואינה סברי דאין מעברין בשכיל זה ולא
אכפת לן בחרי שני בהדדי כדאיתא בסוטה אבל בשכיל השלמת
השבון בודאי מעברין כדאי' בערכין ורק חסרים לא ס"ל
כלל, ומלאחי און לדברי בגמרא ר"ה כ' ע"א להכריח משם
דאחריים לא כוונ' לשלל כ"א החיסור או המטי דאיתא שם
דמוקי רבא הא דמני רבה בר שמואל כאלהים ורבה בעלמו
מוקי מחללה הא דמני רבה בר שמואל הכי קאמר יכול כשם
שמעברין השנה והחדש לערך כך מקדשין סי', א"כ מוכרח
דגם לאחריים מעברין חדש לערך רק שאין מקדשין ואין לומר
דחור ט' רבא דא"כ הו"ל לומר אלא אמר רבא, ואתם שרש"י
פ"ו שם דגם אין מעברין לערך לאחריים וז"ל לרידיה דגרסי'
מחללה רב כג' הלח"מ או רבה כג' הט"א שם, אבל מה
נעשה עם הגמ' ערכין דשם מוטא להדיא דגם לאחריים
מעברין ועוד הלא לאחריים יחסרון כמחור שכמה חלףי ימים
משנות העבורים וכלל מטי הלא יתרחק המולד מר"ח כמה
ימים [ולקמן יבאר אמאי לא מקשה הגמ' בערכין מהאי
חסרון מהעבורים לאחריים] וע"כ לפרש לפרש"י דלמטי
השבון שאני רק משום לורך אחר אין מעברין, ולמשל בעני"ד
א"ש הגי' בגמ' ובאמת מעברין לערך לאחריים, ועפ"ו נפרש
הא דאמרי' ברי"ה ו' ע"כ מאן חנא דפליג עליה דרב שמע"י
אחריים, דפי' אהא דקאמר רב שמע"י פעמים ששניהם [ניסן
ואייר], חסרים דזה לא ס"ל לאחריים אבל שניהם מלאים יתכן
גם לאחריים ומ"מ לא משכחת שנה בלא רגלים משום דלאשכוחי
שנה בלא רגלים בעינן תרתייהו שיהיה שנה א' שניהם חסרים
וכשנה שניה שניהם מלאים כמ"ש רש"י, ומאחר דחסרים לא
משכחת לה לא יתכן ככה"ג שנה בלא רגלים אבל מלאים
מוכרח דעבדין גם לאחריים כמש"ל, וכן בשנת פ"ו ע"כ
דמיתיי לאחריים לענין חסרים מיירי ע"ש:

ז וראיתי להט"א בפ"ק דר"ה ו' ע"כ שכן שם איפכא
מדכרינו דהא דאמר שם מאן חנא דפליג עליה דרב שמע"י
אחריים, לא קאי כ"א על שניהם מלאים אבל שניהם חסרים
משכחת גם לאחריים כמ"ש בערכין ט' ע"כ דמלייר שם
לאחריים ניסן חסר כגון שעשו עבור שנה ל' וחסרו נגד זה
חדש ניסן וא"כ משכחת גם לאחריים שניהם חסרים וע"כ
דל"פ אחריים כ"א על שניהם מלאים והוא נגד דברי וקשה
לדרך הט"א אין יסרנס הגמ' דערכין שם דאיתא דגם
לאחריים עושים מטי א' לשלש שנים, ויתכן לפי דרבו דלאחריים
אם הוצרכו למלאות יום א' לשלש שנים היו ממלאים חיבך
כחלת שנה הרביעית ומוכרח כן מדמוקי בערכין שם הא
דמניא אין ר"ה חל אלא ביום הג' או לאור עבורו כאלהים
משום דלרננן קשיא דמשכחת לה ג"כ לאור אור עבורו כשיעשו
שניהם מלאים ולמאי דמסיק שם בערכין דגם לאחריים
ממלאים א' לג' שנים א"כ למסקנא לא תירחא היא כלל דגם
לאחריים משכחת לה לאור אור עבורו כשיעשו שניהם מלאים
וחקאי הכרייתא, וע"כ לומר דלאחריים עושין המטי כחלת
החדש ולא נקין ולרננן עבדין כקין וא"ש, אך קשה לפ"ו
אחרי לאחריים משכחת לה בין מטי כן חיסור א"כ מה בא

כרייתא עבד ל' וגם השו לאד"ו ראש שנדרש לעשות שלמים כשכיל זה כגון קביעות ב' ו' לא יתכן לעשותם כסדרן ב"כ או ו"כ לא כפשוטה ולא נמשכות. כי ב"כ כפשוטה יהיה ר"ה הכא ביום ו' ונמשכות ביום א' כשהעבור ל' וז"כ כפשוטה יהיה אח"כ ר"ה ביום ד' ונמשכות ו' ונדרש להרבות בשלמים ובשאינם נדרשים למלא החשבון הלא נלך לעשות חסרים כנגדן ואיך יתכן שיסבור האי תנא בזה כאלחים. ד"ל דכשם שאט מפרשים אין בין כו' אלא ד' ימים דהיינו שלא נחסר מהם כן ונמשכות ה' הייט שלא נחסר מהם ועבדינן החסרים הנדרשים נגד רבוי השלמים יותר מהראוי. כשנים משוברות דע"פ לא יחסר בהם מה' ימים ויפסיקו החסרים שנמקתתם נגד יתרון השלמים הנעשים להעביר אד"ו מראש. ובוה מיושב מה דאמר ס"ל כאלחים כו' ונמשכות ה' אף דהאי תנא ס"ל עבד ל'. מ"מ בעבור שלתיקון אד"ו מראש נדרשים חסרים ונעשים נמשכות ולא יופתה מה' בין ר"ה לר"ה:

ב אולם רב שמע"י ס"ל דעשו גם ככל שנה גם כפשוטות חסרים או מלאים וכדשי הקין ומשום שלא יהיה אד"ו ראש הארכו לעשות פעם שניהם (ניסן אייר) מלאים פעם חסרים ובוה הוא דלא כאלחים שלא תשו. להרחיק אד"ו מראש. ומשמעות הש"ס הוא דחששו לאד"ו ראש וגם רק חדשי הקין שינו כמש"ל אות ג' והוא כרב שמע"י. אך זאת לא נמנר לן עדן אם נהנו או בעבור ל' או כ"ט יום. וכשנדקדק למטא באיזה קביעות ימלא שחול י"ד ניסן בשנת אם נאמר שהיה עבד שנה ל' לא היה באפשרי שחול ע"פ בשנת לעולם אחרי ששמרו שלא יהיה אד"ו לראש. וגם לא שינו חדשי החורף. שלפ"ו אין בין ר"ה לפסח כ"א שני ימים כפשוטה ונמשכות ארכנה ימים. א"כ בקביעות ה' ר"ה כפשוטה יהיה פסח בו' ונמשכות ביום ב'. ובשאר קביעות ו' ב' ג' הלא רחוקים הם מיום א' שחול בו ראשון דפסח והלא מנינו שחל ע"פ בשנת גם אז כנימי הלל וכיזא. וע"כ עשו אז עבד כ"ט יום ונשאר האפשריות בקביעות ה' ר"ה נמשכות שחול ע"פ בשנת שאז אין בין ר"ה לפסח כ"א ג' ימים. וכפשוטה א"א שחול י"ד ניסן בשנת כי בקביעות ה' יהיה ו' פסח וביום ו' ע"פ:

י ובוה תנא כוונה לדקת הגירסא הכתובה בספרי הירושלמי שהנחתי בזה ב' ש"א לפני שביעות שחול בהם י"ד ניסן בשנת ומבואר ג"כ ענין השמטה שהזכר שם לפני המבואר לא היה אפשר שחול ע"פ בשנת נלתי אם בקביעות ה' ר"ה נמשכות ובחן הבית שלא עבד השנה כשביעות ובמ"ש לא היה יתכן שחול י"ד ניסן בשנת. והנה הלל הראשון נחמנה לנשיא בשנת השב"ה לאלף הריביעי כדאיחא במ"ד. ולדעת הרמב"ם כחשבון שנת השמטה (פ"י מה' שמטה) דס"ל דלא כר' יהודה להכניס היובלות בחשבון השמעות. לרד"י חשבון כל מאה שנה משום להשני' וכמו דלחשבון הרמב"ם שם היה כמאה השביעות לאלף הריביעי שנת שמטה בשנת כ"ט שהיא שנת החרבן בית שני. ק הוא כמאה השביעות. והי' שמטה בשנת השביעי' ונשיאת הלל היה בשנת השביעי' ויהיה תמימה ר' אבין על שחן הלל נבוא בשנה שקודם שנת השמטה ומ"ש ש"א לחל בהם י"ד ניסן בשנת. ולדעת הגאונים לדעת

האומר לדעתם כי גם בחון הבית שני שלא יהיה אז יובל שלא היו כל ישיבה עליה כבערכין ל"ב ע"כ תנו שמיטין בלא יובלות. כשנדרף ליה לעשות החשבון מראש בריאת עולם כדברי הדו"ש ותחלק הכל לשביעות רק ימי הבית הראשון שנהוג אז יובל לחשוב ביובלות יעלה החשבון שהי' אז שמטה בשנת השב"ו לאלף הריביעי. כי ע"פ חשבון השביעות עולה בחשבון (כי ו"פ הק"ל הוא ג' אלפים תשי" ובי"ו ו' הוא השב"ד) ושתי שנים הנשאלות מוסיבלת הוא השב"ו [כי י"ן יובלות היה משמטתו לארץ עד אשר שגלו עיובל האחרון בשלם אחר החרבן בערכין י"כ ע"כ א"ן לחשבו כ"א ע"ו וי"ד נבטם כשביעות ונשאר שתי שנים שהדסיקו את השמטה להלאה]

ועולה בחש"ו ועפ"ו יהיה כהאבנע"א בערכין שם דוכן כשני' קאי אשאר' ולא היה החרבן כשני' כמולאי שביעות וע' הנהת דו"ש לעומת מ"ס' קו שהזכיר פ"ד לאלף הששי שהוא החשבון לבריאת עולם. ובאמת חשבון השביעות הוא פ"ב לאלף הששי אך למש"ל שתי שנים נחוספו בעבור חשבון היובלות מבית ראשון ידק מ"ש פ"ד] ולחשבון זה תמה ר' אבין ואמר אם הי' בא הלל מקודם שנה או שנתיים הלא לא היה שייך כלל שחול י"ד ניסן בשנת שאיט כ"א בשנה משוברת. וכשביעות ומ"ש שלא נמלא בהם עבד לא תמלא י"ד ניסן בשנת. וזה למופת שמן השמים עכבוהו מלהקדים בואו למען הומין לו הנשיאות. והוא שאמר ר' אבין א"א לפני שביעות. לשנת השמטה הייט שביעות ומ"ש. שחול י"ד ניסן בשנת והוא נתאחר מבוט בשנים אלו כ"א תיבף אחר מ"ש בא משום שממרום הביטוה לעת הולאת היאחזה לו להעלותו לנשיאות וא"ש הגירסא. וסר קשיית המקשה ירושלמי הנ"ל:

יא הנה עד כה דברתי בישוב הגי' הכתובה. עוד אדבר מעט קט לבאר ע"פ הג"ל גם לגי' הק"ע ופ"מ להסיר הקושיא אפס כי לבאור גירסתה יש הכרח לשנות מהאומר למעלה שנהנו אז לעשות השיעי כדשי הקין ולא בחורף אלא דגם בחורף שיט. או רק בחורף שיט כמנהגנו עתה רק בזה חלק משלנו שאנחנו עושים עבד ל' והם עשו עבד כ"ט. גם בזה חלק למעשה החסרים. והוא כאלחים רק דאחרים לא שמרו אד"ו מראש. והם שמרו מלעשות אד"ו לראש. ולפ"ו יבוא ככל י"ד שנה ע"פ בשנת. דלפ"ו גם קביעות ה"ש כפשוטה נכנסה במנין להנשא ראשה במספר השנים שחל ע"פ בשנת. ואם היו נוהגין בעבורי השנים כקביעותי בשנות ג' ו' ח' י' י"ד י"ז י"ט ימלא קביעות ה"כ נמשכות ג"כ ל"ד שנה לערך [ואנחנו שעושים עבד ל' לא יתכן נמשכות ה"כ שלא יהיה ר"ה הכא ביום ד' רק הם שעשו עבד כ"ט יתכן שפיר' אולם כפי שנהנו אז שלא לעבר השנה כשביעות ומ"ש יתכן שיעברו שנים הרבה בלא קביעות ה"כ נמשכות ובהלטרף עמה גם קביעות ה"ש כפשוטה שגם זה תמלא ע"פ בשנת יאל י"ד שנה בודאי ולפעמים בקרוב יותר:

יב ואנאר עוד הקביעות איך שהיה בהכרח ע"פ סדר שארשים לא נדרך אומדנא רק ע"פ חשבון המוכרח בלי שיטי כגון קביעות ב' כפשוטה ע"כ תהיה ב"ש לכל יהיה אח"כ ר"ה ביום ו'. ונמשכות ע"כ תהיה כסדרן שאם תהיה ב"ש יהיה

יום	שבת	ראשון	שני	שלישי	רביעי	חמישי	שבת
שבת	ראשון	שני	שלישי	רביעי	חמישי	שבת	ראשון
שבת	ראשון	שני	שלישי	רביעי	חמישי	שבת	ראשון
שבת	ראשון	שני	שלישי	רביעי	חמישי	שבת	ראשון
שבת	ראשון	שני	שלישי	רביעי	חמישי	שבת	ראשון
שבת	ראשון	שני	שלישי	רביעי	חמישי	שבת	ראשון
שבת	ראשון	שני	שלישי	רביעי	חמישי	שבת	ראשון
שבת	ראשון	שני	שלישי	רביעי	חמישי	שבת	ראשון
שבת	ראשון	שני	שלישי	רביעי	חמישי	שבת	ראשון
שבת	ראשון	שני	שלישי	רביעי	חמישי	שבת	ראשון

אח"כ ר"ה כיום אי ע"פ די אחרים עבור כ"ט וכמעבורת הי ועם המלוי יהיה וי, וקביעת ג' בשנה פשוטה ע"כ תהיה כסדרן לכל יהיה ר"ה אח"כ כיום אי אם תהיה ג"ש וכמעבורת לא יתכן להיות כסדרן לכל יהיה אח"כ ר"ה כיום אי וע"כ לעשות ג"ש, קביעת ז' בפשוטה אי"ה להיות ז"כ לכל יהיה אח"כ ר"ה כיום די וכמעבורת אי"ה לעשות ז"ש לכל יהיה ר"ה ו' לשנה הנאה, אולם בשנתסר לט מלוי לחשבון המחזור שנלךך לעשות השעה או עשרה מלאים כנ"ל אות הי לדי אחרים נלךך לעשות ב' מלאים בשנה משוברת וכר"ה בערכין דב' מלאים ג"כ עבדין אחרי דעבדי עבור כ"ט, דכזה פליגי שם ר"ה ועולה, והו יסוליס לעשות ז"ש כמעבורת בב' מלאים וכן ה"ש או כ"ש כמעבורת, וכן בשנה שאחר העבור אפשר לעשות ב' מלאים כדר"ה בערכין שם:

...

שביעי של פסח שחל בשבת

אין אומרים 'הודו' בערב שבת של יום טוב, אפילו בשביעי של פסח

...

בכתבי רבי אלטר ז"ל ממאגרו ב^{טו}]מנהגי מרן מהר"י זי"ע מבבלוא], הוא כותב (אות לב): ערב יום טוב אין אומרים 'הודו' קודם מנחה, אפילו בערב פסח או ערב שביעי של פסח, אפילו כשחל בערב שבת.

פרשת מרדכי, שבת (פרק ו עמוד קיד - קטו)

...

ב'לקוטי מהרי"ח' (מנהגי ערב פסח במנחה) מביא, שיש נוהגים לומר 'הודו' בערב פסח ואפילו כשחל בחול^{טו}. ובפשטות הטעם על פי מה שכתבו בספרים הקדושים (המהר"ל מפראג ועוד), וכן

עד כאן לשוננו.

וזה לשון 'סדר היום':

ואחר שיקבל עליו שמחת החג כראוי, ילך לבית הכנסת. ואם יש לו בגדים לבנים ללבוש, הגון וראוי הוא, שהוא סימן חירות, שיצאנו בדימוס וזכינו בדין בחמלת ה' עלינו. וכל הנמלט מן הדין ראוי הוא ללבוש לבנים ולהתעטף לבנים. כל שכן וקל וחומר אנחנו, שאלו לא הוציא הקדוש ב"ה את אבותינו משם עדיין אנו ובנינו וכו'.

ועל כן, בכל פסח שעובר עלינו, ראוי לנו להכיר את הגמול שגמל הקדוש ב"ה עמנו, להיותנו בני חורין תחת רשותו וממשלתו, קדושים וטהורים, ולא משועבדים ומוטבעים

יג והנה קביעת הי בפשוטה יתכן תמיד לעשות או ה"כ או ה"ש רק בשנה שלפני העבור יש לעשות ה"ש כי אם נעשה ז"כ יהיה אח"כ קביעת ב' כמעבורת שאין אנו יכולים לעשות ב"ש כמעבורת לכל יבוא אח"כ ר"ה כיום אי לזאת נלךך לעשות ה"ש, אולם בשנים פשוטות אין ריזה שנעשה ה"ש דא"כ הקביעות שאחריה נלךך לעשות ג"כ, כי ג"ש בפשוטה לא יתכן כנ"ל, וסוה לט לעשות ה"כ וכ"ש אח"כ (כי ב"כ בפשוטה אי"ה כנ"ל) או לעשות ה"ש ואח"כ ג"כ, והנה בכל שביעית שנים נמלא פ"ה ה"ש בפשוטה שקודם שנה משוברת שמוכרת להיות ה"ש ולא ה"כ כנ"ל אלא לפעמים נמלא שביעית אי כלא ה"ש כשאין ג' עבורים בלזאת שביעית שא"ה לעשות בכל שביעית ג' עבורים שלא ירבו כמחזור יותר משבעה עבורים, לזאת קאמר אי"ה לפני שביעיות כי דשני שביעיות לא יעברו כלא ה"ש בפשוטה או ה"כ כמעבורת וא"ש מה דתלו הדבר בשביעית וא"ג לדוגמא שני מחזורים איך שהיה הקביעות או לפי הנ"ל שעבור שנה היה חסר וגם נשמרו מלעשות אדו ראש ונזהרו מלעבר בשביעית ומל"ש:

^{טו} הגה"צ ר' יוסף אלטר עפשטיין ז"ל, דומ"ץ מאגרו ובא"ד אוזיראן, בעל מחבר ספר 'גנוי יוסף' על הפתיחה כוללת של ה'פרי מגדים' ועוד.

וציינו ב'מקורות ומובאות' שכתביו היו מונחים ברשות אחד מנכדיו שגר בהונגריה, ומהם העתיק הגה"ק מבילגורייא זי"ע, בעת שהותו בבודאפעסט בשנים תשג - תשד.

^{טו} זה לשון ה'ליקוטי מהרי"ח':

מנחה דערב פסח, הנה מנהגנו האומרים בערב שבת קודם תפלת מנחה מזמור 'יאמרו גאולי ה'', אומרים גם כן בערב פסח קודם תפלת מנחה.

ובסידורי ספרד איתא לאומרו קודם תפלת ערבית של פסח.

ומזכר גם כן ב'סדר היום'.

מרגלא בפיי רבותינו הקדושים מבעלזא, שגלות מצרים היתה שורש כל הגליות, וגאולת מצרים שורש כל הגאולות. ולכן יש שנהגו לאומרו בערב פסח, להודות להשם יתב' אשר גאלם מיד צר'.

ועוד כתב ב'ליקוטי מהרי"ח' (סדר שביעי של פסח), שה'ייטב לב' מסיגעט נהג לאומרו בערב שביעי של פסח.¹⁷ ובפשטות משום קריעת ים סוף, שהיו 'יורדי הים', שהוא מהדברים הצריכים להודות, ונזכר במזמור זה. ויש שכתבו משום שהבעל שם טוב הקדוש זי"ע היתה לו השתוקקות לנסוע

בבוץ תחת שעבוד מצרים הקשה, מלאים שקוצים וגלולים בגלולי מצרים. וזה הוא הענין שאנו אומרים בכל המועדות 'זכר ליציאת מצרים', להכיר הטוב והגמול הגדול אשר גמל עמנו אלהינו להיותנו עם נחלה כהיום הזה, ולקיים מצותיו ותורותיו. ובהשים האדם מגמת פניו אל הענין הזה, לא יחטא, ותהיה יראתו על פניו.

ובלכתו לבית הכנסת, ילך בנחת ובהבטחה, להראות חדותו ושמחת לבו לכל. ויכנס לבית הכנסת בהכנעה, ויתחיל במזמורים המספרים ביציאת מצרים.

ונהגו לומר מזמור 'יאמרו גאולי ה'', שהוא כולל גאולת הרבה, וידבר בד' צריכין להודות. וביציאת מצרים כלהו איתנהו, ומיצר כל אחד בהם ואצ"ל על כולם. וצריכין אנו להודות חסדו ולרוממו בקהל עם, ועל זה תקנו לומר הלל גמור בליל פסח, בנועם גדול ושבח והודאה לאל שפדאנו ממצרים. ורוב ההלל בפסוקיו וענינו רומז ליציאה.

¹⁷ זה לשונו:

והנה יש נוהגין שגם בתפלת מנחה של ערב שביעי של פסח אומרים מזמור קז 'יאמרו גאולי ה'.

וכן היה מנהג אדומור' הגה"ק מו"ה יקותיאל יהודא טייטלבוים וצללה"ה מסיגוט, בעל 'ייטב לב'.

לארץ ישראל, ואחרי עמל רב בא לקונסטנטינופיל לפני חג הפסח, ושם באה אליו פקודה מן השמים לשוב לביתו, וביום ג של חול המועד פסח הגיע באניה, והאניה באה בשביה בידי שודדים, והבעל שם טוב ניצל מהם, וקבע המנהג לומר מזמור קז.

ומהאי טעמא יש נהגו לאומרו בערב שביעי של פסח גם כשחל בחול, כיון שהנס היה בחג הפסח. (ראה 'דורש טוב' ¹⁷ טשורטקוב, אחרון של פסח מאמר ב ¹⁷).

¹⁷ 'דורש טוב החדש', ירושלים תשנ"ג.
¹⁷ זה לשונו:

אחרון של פסח, הסעודה לזכר הנס לבעל שם טוב הקדוש זי"ע א...

בשנת תקב נדפסו בוויניציא חומשים עם פירוש 'אור החיים' מאת הרב הקדוש מוהר"ח בן עטר ז"ל מירושלים, והגיעו החומשים ליד הבעל שם טוב ז"ל, ושמח בהם מאוד, כי בפירוש 'אור החיים' מצא ה'בעל שם טוב' בעל לב רגש מלא התלהבות לעבודת ה'.

אז שלח הבעל שם טוב את גיסו הרב הקדוש רבי גרשון קיטובר ז"ל לירושלים, למען שיבוא אל ישיבות מהר"ח בן עטר ז"ל, ומראש הגיד לו כי להרב בעל 'אור החיים' שתי ישיבות, אחת ללימודי גפ"ת בנגלה, ואחת ללימודי אצילות תורות הקבלה.

והזהיר הבעל שם טוב את גיסו הרב הקדוש, כי ישתדל להיות בישיבת הנסתר, ולא יגיד כל לבעל ה'אור החיים' מי הוא, עד אשר ירגיש בו הרב מעצמו.

והנה כאשר בא הר"ג קיטובר ז"ל שמה, הלך לבעל 'אור החיים' לבקש ממנו שיניחהו לשמוע לקח מפיו הקדוש, ונתן לו רשות ליכנס לבית מדרשו, ולמד שבוע אחד בישיבתו הנגלית.

אחר כך נכנס לבית הרב 'אור החיים', וביקש אותו כי ירשהו ללמוד אצלו בישיבה הנסתרה.

טעמים לאמירת 'הודו' בכל ערב שבת

מזמור ראשון ממזמורי יום השבת בחלוקת התהלים

טעם שאומרים 'הודו' קפיטל קז בערב שבת קודם מנחה. לפי שהוא התחלת מזמורי יום הששי, כפי חלוקות ספר תהלים לז' ימי השבוע, מנהגים.

ספר מטעמים (שבת אות מג)

וקבע המנהג בין אנשי שלומו וקהל חסידיו, לומר מזמור קז בתהלים בכל ערב שבת קודש. וגם זכר להנס הגדול שעבר הבעל שם טוב ז"ל, מה שסיפר הבעל שם טוב בעצמו, כמו שהובא בספר 'דגל מחנה אפרים' (בשלח), איך פעם אחת עבר את נהר הדניעסטער בלי שום שם, רק היה מניח חגורו, ועבר עליו, ואמר שרק באמונה גדולה הוא שעבר.

וממשיך:

ובזה נוכל להבין כפי שמובא בשמונה פרקים להרמב"ם ז"ל (פרק ה) על הפסוק (משלי ג, ו) 'בכל דרכיך דעהו', וגם על הכתוב (תהלים טז, ו) 'שויתי ה' לנגדי תמיד', כי כפי שיעור שכל כל בעל שכל, תהיה ההשגחה בו בעת חשבו בה' לבד.

הנה התבאר לך, כי הסיבה בהיות איש מדע אדם מופקר למקרה, הוא היותו נבדל מהשם, אבל מי שאלקים בקרבו לא ידע בו כל רע, כמו שנאמר (ישעיה מג, ב) 'כי תעבור במים אתך אני, ובנהרות לא ישטפוך', כי כל מי שהביא עצמו עד ששפע עליו השכל ההוא, תדבק בו ההשגחה, וימנע ממנו הרעות כולם.

והבעל שם טוב ז"ל היה בעל נסיון, בעל התלמוד והמעשה, והנסיון עלה יפה, ונתקיים בו מה שכתב הרמב"ם ז"ל.

והאמונה הזאת השפיעה עלינו, ועל כל תלמידיו וחסידיו לדורי דורות, ואף גם כלל ישראל נשפע מהאמונה שלו...

ומה שאין אנו נוהגין כן, כי בכל המקורות ... נראה, כי התקנה היתה רק על ערב שבת.

מקורות ומובאות ב'פרשת מרדכי'
(שם עמוד קטו אות פב)

וישאלהו הרב: מי גילה לך שיש לי ישיבה נסתרה.

ויען לו, גיסו ורבו הרב ישראל בעל שם הגיד לו.

ויאמר לו הרב 'אור החיים', כי לא ידעהו. ואף על פי כן, כאשר הביט עליו מראשו ועד רגלו, הכיר בו כי ראוי הוא ללמוד קבלה, ונתן לו רשות גם לזה.

וכאשר למד שמה שלושה ימים, צוה הרב 'אור החיים' לשומר הפתח, לבל יתנהו לבוא עוד פנימה.

והלך מוהר"ג לבית הרב לדעת סיבת הדבר. ויהי אך ראהו הרב, אמר לו: חמתי עליך, למה לא אמרת על גיטך 'בעל שם טוב', רק אמרת גיטך הוא הר"י 'בעל שם'. את הר"י 'בעל שם' לא אדעהו, אבל את מוהר"י 'בעל שם טוב' אכיר על פי ראייה דקה מעולמות עליונים. ולהישיבה לא הניחו עוד לבוא, כי אמר שאין לו צורך ברב אחר, אם יש לו רב כבעל שם טוב.

[ראה בזה בנחלתנו ליומא דהילולא של ה'אור החיים' הקדוש אשתקד (גליון תריט בלק תשפד)].

ולבעל שם טוב היתה השתוקקות לנסוע לארצינו הקדושה, וגם להיראות עם הבעל 'אור החיים'.

ואחרי עמל רב בא לקונסטנטינופול לפני חג הפסח. ושם בא להבעל שם טוב פקודה מן השמים לשוב לביתו ולמלאות תפקידו במדינתו.

וביום ג בחול המועד פסח בא באניה, האניה באה בשביה בידי שודדי ים, והבעל שם טוב ז"ל ניצל מידם.

אין לך כל אחד מישראל שלא עבר נס במשך השבוע

עוד טעם, לפי שבאותו מזמור נזכר ההודאה שארבעה שצריכין להודות, ואין לך כל אחד מישראל שעבר עליו השבוע בלא נס, רק אין בעל הנס מכיר בניסו, ועל כן אנו אומרים 'הודו', מפורשים.

ספר מטעמים (שבת אות מד)

בכניסת שבת

אנו יוצאים מאפילה לאורה

עוד טעם, לפי שעכשיו בקבלת שבת ובכניסת שבת, אנו יוצאים מאפילה לאורה, ומבית כלא לחירות, על כן אומרים 'הודו'.

ספר מטעמים (שבת אות מה)

בערב שבת זמן תשובה

ועל ידי התשובה

יוצא ממצריו ונתרפא מחליו

עוד טעם, לפי שבערב שבת קודם קבלת שבת הוא זמן התשובה, שצריכין לשוב, כידוע מספר רוקח שארבע זמנים לתשובה, בכל לילה קודם השכיבה, ובערב שבת, ובערב ראש חודש, ובערב ראש השנה.

ועוד, כי אנחנו צריכין להעיד עדות בתפלת שבת, שהקדוש ב"ה חידש וברא את העולם, בזה שאנו אומרים 'ויכולו'. ורשע פסול לעדות, ועל כן צריכין להרהר בתשובה. וזכות שבת מועלת לזה, כידוע 'שבת' אותיות 'תשב'.

ועל ידי תשובה בורח ויוצא ממאסר החצר. וחולי הנפש מתרפא, ובא לישוב הדעת, ולא יהא עוד במדבר מקום הפקר. ובאותו מזמור נותן הודאה על כל הנ"ל, וכל אחד ימצא בו רפואה לנשמתו. מבעל שם טוב.

ספר מטעמים (שבת אות מו)

להודות שלא נזוקו מעובדין דחול

'הודו' הוא כעין ברכת, ד' צריכין להודות על אשר מעובדין דחול - טרדת פרנסה, לא נזוקו בגוף ונפש ברוחניות וגשמיות.

ומהדריין לאמרו בצבור, על דרך לאודיי קמי עשרה.

וקודם תפלת מנחה, אחר גמר עובדין דחול.

שער הכולל (ז, ב)

...

מורי ורבי נשמתו בגנזי מרומים, אמר, דאיתא בזוהר הקדוש כי כל יום מימי השבוע קאים על מדה אחת 'וידי אורי' ביום אחד, הוא מדת אהבה כו', עיין בזוהר בראשית.

ואמר, שצריך האדם לזכך מדותיו בכל יום, דהיינו ביום אחד מדת אהבה, ביום ב' מדת יראה, וכן כולם, יראה על מדותיו לתקנם כאמור, בכל יום מדה אחת ביותר, ואם לא די לו יקום על המדה עד שיבררנה.

ואמר מורי, שהוא נהג כך בתחילה, שהיה מפנה לבו מלמודו מכל עסקיו, לעיין שעה או ב' שעות בכל יום במדה אחת, עד שנתבררה אצלו צלולה גמורה.

ובשבת בא תוספת קדושה, בכל אדם לפי מדריגתו, וכל אדם הרוצה לעבוד את ה' מרגיש בעצמו בכל ערב שבת, כשבא להתפלל מתעורר בו חשק יותר, צריך לחזור ולחשוב במדה שלו כאמור.

וזהו 'והיה ביום השישי והכינו את אשר יביאו', כי הששת ימים הם הם הכנה לשבת, כי בלא ששה ימים אי אפשר להיות שבת, ומטעם זה ההולך במדבר מונה ששה ימים ועושה השביעי שבת, ובלא המנין אינו עושה, והבן.

מכתבים לא שפכת

לאכול כזית נוסף בליל הסדר שחל במוצאי שבת לכבוד סעודת מלוה מלכה

יישר כח גדול!

בענין מה שכתב כת"ר :

שמעתי בשם הגר"ח פאלאג'י ז"ל,
להוסיף בסעודה בליל הסדר,
בשביל סעודת מלוה מלכה שהוא
נגד דוד המלך ע"ה, וגם המצה הוא
נגד דוד המלך.

מקור הדברים בספר 'חיים לראש' להגר"ח
פאלאג'י ז"ל, בסדר ההגדה 'שלחן עורך'
(אות א) בזה הלשון:

יאכל סעודתו בקדושה ובטהרה, ויכוין
לתקן משתאות הרשות אשר מילא כריסו
מהם.

ואם חל פסח במוצאי שבת, יהיה מרבה
קצת בשביל סעודה רביעית, שהוא כנגד
דוד המלך ע"ה.

ודבר בעתו מה טוב, דמצה כנגד דוד, כמו
שכתב בזה סדר חדש סדר תשא.

בניאין פליניא

ביאת אליהו הנביא בשבת ערב פסח

לגליון תמו כ"א.

מש"כ בשם הרה"ק מרימינוב דאם חל
ערב פסח בשבת יוכל לבא אליהו בו ביום
דאי"ז זמן טרדה.

יש להעיר שהדבר בפשטות סותר לסוגיא
דגמ' פסחים יג. ששם מבואר שאף בערב
פסח שחל בשבת לא יבא אליהו, דזה לשון
הגמרא שם ארבעה עשר שחל להיות
בשבת - מבערין את הכל מלפני השבת,

והיה משנה על אשר ילקטו גו', 'משנה'
הוא לשון חזרה, שיחזור על מה שלקט יום
יום.

וזהו שיסד הבעל שם טוב זללה"ה נשמתו
בגנוזי מרומים, לומר בכל ערב שבת מזמור
(תהלים) ק"ז.

כי מחמת שצריך לזכך עצמו יותר ויותר
בעת ההוא, ושם נזכרו ארבעה שצריכים
להודות, והא' 'תעו במדבר' הוא לשון
דבור, שכשבא להתפלל הוא תועה
בהדבור, ואינו יכול להביא מדותיו כולן
בהדבור, כי צריך לבוא עם כל המדות
בהדבור ולשון כל חיותו בהדבור, שלא
ישאר שום מדה לחוץ, ולפעמים אינו יכול
לעשות כן מחמת שהיה מקושר כל ימי
השבוע בעסקיו. וזהו 'תעו במדבר' וגו'.

'עיר מושב' וגו', הוא לשון התעוררות,
התקנה הוא 'ויצעקו' בו, צעקה היא בלא
דבור לה', שירחם עליו לעזרהו, והבא
ליטהר בו, ומחמת שבא למדת רחמנות
וכל עיקרו הוא לעבודתו יתברך אזי
נפרדין ממנו החשכות, כי אין קטרוג
מאחר שבא למדת רחמנות, ולמדת אין,
כי לא לעצמו הוא מבקש, רק להשם
יתברך.

'כל אוכל תתעב נפשם', הוא לפעמים אינו
טועם טעם ותענוג מעבודתו, כחולה
שאוכל ואינו טועם טעם.
אזי גם כן התקנה 'ויצעקו' גו'.

וכן 'יושבי חשך' שהוא בחשכות השכל.
'יורדי הים' גו', קאי על אותן שהם
במדריגה שהולכים בעולמות עליונים
בתפלתם, ולפעמים באה ח"ו פנייה או
שום ניצוץ גבהות, אזי 'יעלו שמים ירדו'
תהומות' ח"ו, אזי 'ויצעקו' גו'.

מאור עינים (סוף פרשת בשלח, אד"ה בפסוק והיה משנה)

כ"א לשבת ערב פסח תשפ"א, שהופץ שוב
השבוע.

כ"ב בנחלתינו לשבת ערב פסח תשפ"א (גליון תמו
לפרשת צו עמוד יב) שהפצנו שוב השנה.

דלא שייך טורח. ועל כן אומרים אז הפטרת 'וערבה', עיין שם. ועל זה הקשה, דנעלם מהם ש"ס מפורש בפסחים דף י"ג עמוד א, דאמרו התם 'בערב פסח שחל בשבת מבערין הכל מלפני השבת, ושורפין תרומות טמאות תלויות וטהורות' וכו', וקאמר שם 'לדבריכם אף תלויות לא ישרפו, שמא יבא אליהו ויטהרם'. ומשני הש"ס שם 'כבר מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי יו"ט מפני הטורח', ופירש רש"י ז"ל (בד"ה לא בערבי) 'היום ערב שבת ולמחר ערב יום טוב'. הרי להדיא דאף בערב פסח שחל בשבת לא יבוא. עד כאן קושיתו:

הנה, מחמת הטרדא אבוא בקצרה, להצדיק דברי הצדיקים כאלה. כי באמת המהרש"א שם בפסחים (בד"ה בפירש"י) עמד בזה על דברי רש"י ז"ל, דמה טורח שייך בשבת.

וראיתי להתוספות עירובין דף מ"ג עמוד ב בד"ה האי תנא וכו', שפירשו דבשבת קודם הסעודה לא יבוא, עיין שם. הרי להדיא דדעת התוספות דאליהו יכול לבוא בערב פסח שחל בשבת אחר הסעודה.

אפס דברי התוספות צריכין ביאור, דלפי זה מדוע לא אמרינן גבי תלויות שמא יבוא אליהו ויטהרם.

אמנם באמת ניחא, דקודם הסעודה בטח לא יבוא, ורק לאחר שכבר אכלו, אם כן לא יועיל מה שאליהו יטהרם, דל"צ עוד לאכול. דכבר דחה הש"ס שם מקודם דלא חיישינן שמא ימצאו להן אוכלין.

שוב ראיתי במהרש"א עירובין שם (בד"ה האי תנא), ולפי הנראה הרגיש בזה, וכו'.

...

ושורפין תרומות טמאות תלויות וטהורות, ומשיירין מן הטהורות מזון שתי סעודות, כדי לאכול עד ארבע שעות, דברי רבי אלעזר בן יהודה איש ברתותא שאמר משום רבי יהושע. אמרו לו: טהורות לא ישרפו, שמא ימצאו להן אוכלין. אמר להן: כבר בקשו ולא מצאו. אמרו לו: שמא חוץ לחומה לנו? - אמר להם: לדבריכם, אף תלויות לא ישרפו - שמא יבא אליהו ויטהרם. - אמרו לו: כבר מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים מפני הטורח.

הרי שאף בערב פסח שחל בשבת לא יבא אליהו ועיי"ש ברש"י ובתוס' עירובין מג: ד"ה האי תנא דג"כ לא יבא אליהו ערב פסח שחל בשבת מטעם אחר מרש"י.

5.e. 176

אחר סוף זמן אכילת חמץ

תשובה:

ראה 'אמרי נועם' מועדים, שו"ת תשובה י"ג, שהאריך בזה.

וזו לשונו:

למופלג אחד:

מכתבו הגיעני. ואשר כתב להקשות על מה שמובא בספר 'אמרי נועם' למרן זצ"ל סוף פרשת פקודי (מאמר י) בשם הרב הצדיק מהר"ם מרימנוב זצ"ל, דבערב פסח שחל בשבת יבוא אליהו דייקא, כיון דאנן קיימא לן (עירובין מג, ב פסחים יג, א) דאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימים טובים מפני הטורח. ולדעת ר' יהושע (ראש השנה יא, א) דבניסן תהיה הגאולה, דהיינו ביום א' של פסח, ועל כרחק דיבא אליהו מקודם יום אחד, והיינו בערב פסח. ותקשה הא הוי ערב יום טוב, ושייך טורח, ובע"כ צ"ל שיבא בערב פסח שחל בשבת

קצרתי והדברים יהיו מובנים לכל המעיין בשני הנוסחאות.

ב. שמעתי מאיש מהימן (הרה"ג רבי שלמה שוירץ שליט"א מתל אביב), שאמר לו כ"ק הרבי הפני מנחם ז"ל, בהתייחסות לעניין של עין טובה ומידות טובות, וזה לשונו: אבי (האמרי אמת) שאלני, האם אני אומר את תפילתו של הרבי רבי אלימלך, שם נאמר שנראה מעלת חברינו ולא חסרונו, עכ"ד. בברכה

יצחק שלמה פיינאוויט

בס"ד, שו"ב, יישר כח מצו"ב נוסחא אחרת כ"י.

איני בקי, ואיני יודע מהו הנכון, אך יש בה הוספה ובקשה מיוחדת על פרנסה, ועל המקבלים מאחרים, ועל נישואי צאצאים טרם יגיעו לפרקם, ועל האפשרות לפרנסם, ועל נשיאת חן בעיני צדיקי הדור ועוד ועוד. ובכן כדאי לפרסם לזיכוי הרבים.

יישר כח

ישראל ישראל

חבל שלא הבאת את התפילה בשלימות, כפי שמופיע בסידור ביאלא 'חלקת יהושע', שהיה לזקיני ה'דברי בינה' הכתב יד המקורי של התפילה.

ושם לפני התפילה מביא את היסטוריה של התפילה וההסבר למה לכל העולם יש התפילה בקיצור.

מכון אפר ציון

כ"י לתפלת הרבי רבי מיילך זי"ע.

לעילוי נשמת הרה"ח ר' יהודה ליב בהרה"ח ר' יעקב גלאזר ז"ל נלב"ע כג ניסן תשה בבוכנוואלד

לעילוי נשמת מרת צילא ע"ה ב"ר יצחק שרגא ז"ל נלב"ע כה ניסן תש"ד לפ"ק

הארות והוספות יתקבלו בברכה, לזיכוי הרבים 3690yb@gmail.com

שמעון דייטש ז"ל תלמיד הרבי מלובלין זי"ע, שקיבלו מהרבי מלובלין שקיבלו מרבו הרבי רבי אלימלך זי"ע.

ויצא לאור בקונטרס 'יהי רצון האמיתי' בלובלין בשנת תרנז לפ"ק.

...

אכתמים לא שפכת

אל מע"כ מוה"ר יעקב יהושע שליט"א. דברים נפלאים מה שליקט וסידר אודות תפילתו של הרבי רבי אלימלך זי"ע כ"י.

והנני להאיר ב' הערות. א. בעניין הנוסחא של התפילה, הנוסחא הנפוצה שבידינו קצרה היא, ובבית ביאלא יש נוסחא ארוכה יותר באומרם שזה הנוסחא האמיתי, ראה בסידורי ביאלא קחנו משם. ובעיוני בדברים נראה לי, שנוסח התפילה הארוך תוקן במקורו עבור חבורתו של הרבי רבי אלימלך, ואכן שם מוזכר הרבה מעניין זה. ונוסח הקצר תוקן עבור כל אחד ואחד בפרטיות.

כ"י בגליון תרנב לפרשת ויקהל ש"ז.

מ' בעהט
נישט רעדן ביים דאווענען

לעילוי נשמת פוסק הדור הגאון האדיר הרב שמואל הלוי וואזנער ב"ר יוסף צבי ז"ל בעל 'שבט הלוי' וראש ישיבת 'חכמי לובלין' נלב"ע א דפסח טו ניסן תשעה לפ"ק הונצח על ידי תלמידו הרב חיים משה הכהן זורגער